

WIGASTATUD SÕJAMEESTE HÄÄLEKANDJA

INWALIID

Tellimiste wastuwõtmine

wigastatud sõjameeste häälkandja „Inwaliid“ pääle kuni aasta lõpuni on awatud.

Meie siht:

Täieline riikline hoolekandmine töowõimetu wigastatud sõduri ja tema perekonna eest. Teed näidata wigastatud sõjamehele isiklise iseseiswuse saawutamiseks.

Selgitada wigastatud sõjamehe ja seltskonna wahekorda, et üksteisest arusaamist kergendada.

„Inwaliid“ toob: Wigastatud sõjamehe elukirjeldusi. Muretseb wärskeid teateid kodu- ja wäljamaalt. Annab täielise ülewaate seltskonna tegewusest wigastatud sõjamehe aitamise üle: seadused, määrused, igasugused kawatsused. Muretseb lõbusa meelelahutuse eest: ilukirjandus, luuletused. Annab juhatust praktiliste ja õigus-teadliste küsimuste üle. Tuletab meele sõjamehe elu. Ka ilustuste eest saab tulewikus hoolt kantud: päewapiltlised üleswõtted ja maalitööd. Üleüldispoliitikaga teeb tegemist jne.

„Inwaliid“ mitmekesine kaastöölise ring kannab hoolt sisu mitmekesisuse ja wärskuse eest.

„Inwaliid“ ei tohi puududa ühegi wigastatud sõjamehe ehk kodaniku, kes wigastatud sõjamehe elust huwitatud, lugemiselaulal.

Toimetus.

Wigastatud sõjameeste hääle kandja Inwaliid.

Ilmub kaks korda kuus.

Tellimise hind postiga kolme kuu peale Mrk. 50 Pn. —
Wigastatud Sõjameeste Ühlsuse liikmetele Mrk. 30 Pn. —
Wäljamaale Mrk. 5 kallim.

Üksik nummer maksab 10 marka.

Kuulutuste hind kaantel : esimesel leheküljel 5 marka, sees ja
viimasel leheküljel 3 marka millimeeter teksti weeru laiuselt.

Tellimisi ja kuulutusi wõtawad vastu kõik wigastatud
sõjameeste ühlsused ja raamatukauplused.

Toimetus ja talitus asub Tartus, Küttri uul. nr. 3, telefon 382, postkast 88. Toimetaja kõnet. kella 11—1. Tallituse asja-
ajamine 9—1 ja 4—7 õhtul.

1. aastakäik.

20. juulil 1920.

Nr. 1.

Elada tahtmise himu on igal. Elada tahab ka see, kes saatuse karmuse all on muutunud wäetiks, wiletsaks olewuseks, ära-rippuwaks, igal alal, oma kaastodanikkudest.

Tuhanded, tuhanded, täis nooruse tuld, elamise himu ja teguwõimet on ilma sõja ja järgnewa wabadusesõja raskustes kaotanud kõik, mis inimesel isiklike iseseiswuse olemasolemist kindlustab.

Loodus, inimesele elamise õigust andes, on igale elundile inimese organismuses oma üllesande täita annud, et inimesele ära, rippumatust kindlustata teistest kaastodanikkudest.

Terwed rahwad wõitlewad rahwuslike, poliitilise ja majanduslike iseseiswuse eest, kannatawad kõige raskemate ajutiste kiiplikuste all selleks, et wabaneda rippuwusest teisest rahwast, kelle mõju alla sattunud nad olude sunnil. Niisamasugune lugu kordub ka isiku juures.

Ilmasõda ja järgnew wabadussõda, on tuhandetel riisunud isikliku iseseiswuse. Tuhanded, kellel kord olid kõik võimalused elada iseseiswalt, on muutunud omaette ja kaastodanikkude armualusteks. Nad peawad vastu, wõtma toetust omaette ja kaastodanikkudest, et alal hoida oma wiletsat elu. Nad on sattunud kerjaste seisukorda ja peawad tänulikud olema iga ande eest, mis tuleb ainelise seisukorra kindlustamiseks, sest elada tahtmine pesitseb rinnus ja lootus kord pääseda sellest seisukorrast sunnib seda tegema.

Ei ole inimest, kelles pesitseb weel wähe enese armastust, kodaniku tunnet, kes hääle meelel armuandi vastu wõtab. Meie, inwaliidid, kes kohusetruult on kodaniku kohust

täitnud enese, kaastodanikkude, kodumaa vastu, ohwirks tuues oma terwise, wägiwalla vastu wõideldes, mis kogu rahwast katsus orjastada igaweseks ajaks. Wõib ju ütelda — sõda nõudis ohwrid kõigilt, aga mis on need raskused mida kojujääjad kandma pidid! kannatada sai igakõiks, kes hingeliselt, kes kehaliselt — sõjakoleduised ei lähe jäljeta sõdijast mööda. Hingelise wigastuse awaldusti ei ole nii kergesti näha, wälja arwatud mõned üsikutud wäärnähtused hingeelu awaldustes.

Kui paljud on kehaliselt wigastusti kannud töö ja eluwõimatuks muutunud! Luge mata haawatud on meie haigemajades rawitsemisel olnud. Kui palju nad haawadest ja hingeliselt paranenud, seda teawad nad ise ja osalt aimawad ainult siis, kui otsekoheste eluülesannete täitmistele asuwad. Ei ole arw wäike, kes on kaotanud käed, jalad! Arstid oma teadusliste kogemustega on nende ihu liikmeid parandanud, paiganud, kangeksjäänud liikmeid paenduwateks muutnud, aga täit töödudu ei ole suutnud nad neile õnnetuile, kõigeparema tahtmise juures tagasi anda.

Meie inwaliidid ei waata mitte murega tulewikku, sest nad on kord näidanud, et wõõrad on nendele igasugused elu libedused. Nad teawad, et elawad riigis, mis nende werega on wabaks wõideldud ja loodawad ka wabaduses, wõõra olewat igasuguse taksituse, mis nende isikliku iseseiswuse püüet takistaks. Nähes et noor Eesti, kellel igasuguste raskustega tuleb wõidelda, oma olemise eest, et täieõiguslikeks liikmeks saada

rahwaste peres. Ei taha inwaliidid loor- maks olla terwetele kodanikkudele, et neid iseseiswuse wõitluses takistada, waid tahawad järelejäänud töõjõudu tarwitada selleks, et raua ja tulega saawutatud, wabadust kind- lustada.

Aeg on raske! aja raskused rufuwad kõiki, aga raskustest peab ka üle saama. Ei ole takistusi, millest inimene, kui mitte üksi, siis ühisel nõul ja jõul, üle ei saa. On tarwis tahtmist. On tarwis tahtmine aja- nõutele wastawalt juhtida, siis on pääsetee lähedal. Wähe on ilusatest sõnadest, kauni- dest lubadustest, uhketest ülistustest. Cesti wigastatud sõjamees elab praegu omas kodus unustatud. Rohkem kui aasta on ta ilma riiklise ja kawakindla seltskonna abita kiratse- nud. Käljas pool paljalt on meie wigasta- tud sõjamees kerjanud.

Üle kahe tuhande on Cesti riiki rajajaid, Cesti wabadussõja inwaliida, peale selle suur hull ilma sõja inwaliida, kes Cestis winskle- wad praegu saatuse karmuste käes. Tarwis on neid koguda, tarwis on nende puudused ja kannatused kindlaks teha ja tarwis on nendele kätte juhatada tee, mida mööda käies ta isikliku iseseiswusele jõuaks.

Meil nurisetakse seltskonna ükskõiksuse üle, oma kaaskodanikkude, wigastatud sõjameeste wastu. Seltskonna ükskõiksus on põhjenda-

tud, sest talle on tundmata kehalsed ja hingelsed kannatused, mis lahinguwäli ja lahingu wäljale järgnewad wigastused ene- sega kaasa toonud. On tundmata abinõud, millega wõiks toetada õnnatud kaaskodanikku, ta on saamata waatleja, kellel puudub tead- mine millega wõiks õnnetule abi anda, et kõrwaldada pilti, mis esineb talle igal sam- mul ja nagu kiusaja kõrbes piinab tema südametunnistust.

Saab seltskond täieliku pildi wigastatud sõduri kehalselt ja hingelselt kannatuselt, siis ei luba ta enam enesele etteheiteid ükskõik- sult wigastatud sõduri wastu. Ja ei ole aeg laugel, kui wigastatud sõdur on omandanud seisukoha wäärilise täis meherammu koda- niku kõrwal ja ei tarwita armuandi, waid toidab ennast ja oma järeltulejaid enese jõul.

— Nende mõtetega esineb „Inwaliid“ seltskonnale. „Inwaliid“ tahab wahemeheks olla wigastatud sõduri ja seltskonna wahel, et nendele üksteisest arusaamist kergendada.

„Inwaliid“ tahab näpunäiteid anda, mis- sugusel wiisil oleks wõimalik pääseda selts- konnal, kulukast wigastatud sõduri ainelisest toetusest ja wigastatud sõduril pääseda piin- likust armuanni wastuwõtmisest.

„Inwaliid“ tahab hoolt kanda oma weer- gudel ilufirjandusliku töid tuues — et luge- jal meelepärast meelelahutust muretseda.

Millal koju?

„Millal tuleb isa koju!“

Õtle, hella emake!

„Isa kõnnib waenu rada,
Kaitseb kallist kodumaada,
Läheb ta eest tulesse!“

„Emake, kas isa kõrwa
Wõi ei minna minagi,
Minna wahwa meeste ra'ale,
Abi andma isamaale,
Kus ma jõuan iialgi?“

„Kaswa, kolu, kallikene,
Kuni kord sa meheks saad;
Meil on wäljas wahwa isa,
Olgu wõitlus kuigi wisa,
Küll see kaitseb kodumaad.“

15. XII. 1919.

Ei ta oodand, isa kõrwa

Kotka poeg on lennanud:
Kuulisid tall' kätte andis,
Mis ta tulejoonel' kandis —
Isa, see on wõidelnud...

Isamaa nii wabaks saanud,
Waenu wõim, see purunes!
Isa aga koju kanti,
Ruga kodumalda pandi,
Rinnal rist, haaw lüdames.

Hella ema roofidega
Ehtis isa kalmu nüüd,
Poeg ta möõga pani wõõle,
Õttles: „Seega lähen tööle,
Kuuldub kord weel waenu hääd!“

M. Lipp.

Wigastatud sõjameeste ühifuse tekkimisest ja tegewusest Eestimaa.

Suba ilma sõja algul, 1914. ja 1915. a., kui sõjainvaliide arvuta palju tekkis, kasvas ka tungiv tarvidus nende tarviliku abiandmise järele seltstõnna poolt, mida küll riigivalitsus oli kohustatud tegema, kuid mida ta invaliide rohkuse ja mõnedel muudel põhjustel teha ei suutnud. Et saa ka salata, et seltstõnnd sellel alal oma vastutulelikkust on näidanud. 1914. a. asutati Wenemaal linnade ja semstõwode liidud, kes muuhulgas just wigastatud sõjameeste eest hoolekande eneste kohuseks tegid, nendele arstlikist ja rahalist abi andes, kes saadud haawade ja wigastuste tõttu wäerinnalt lahkusid. Nimetatud liidud korraldasid kohtadel abiandmist kohalikkude komiteede läbi. Üks sarnastest komiteedest asus ka meie praeguses pealinnas Tallinnas, (Wene uul. nr. 8). Kui suurel määral ja mis sugustel alustel Tallinna komitee Eestimaal elawatele invaliidele abi andis, et ole teada, kuid igatahes abi anti ja mitmed puudustannatajad wigastatud sõjamehed said selle komitee läbi suuremast hädast välja aidatud.

Kui märtsikuul 1917 a. Wene riigi keisriwõim kukutati, siis awanesid ka wabamad wõimalused invaliide eest hoolekandmise alal. Warsti peale seda saigi Tallinna komitee käsu tegewus sõjainvaliidide awitamise alal segakomiteedele üle anda, mis koos pidid seisma ühepaljuselt seltstõnna ja wigastatud sõjameeste esitajatest. Et ei Tallinnas ega ka mujal kodumaal wigastatud sõjamehed endid organiseerinud ei olnud, mille tõttu invaliide esitajaid segakomiteedesse kutsuda wõimata oli, tärkas Tallinna komiteel, herrade Woldemar Pätsi, E. Tomsoni ja A. Raskega eesotsas mõte ellu kutsuda wigastatud sõjameeste ühifus, milleks nimetatud isikute poolt 29. augustil 1917. a. Tallinnas, Pritsimajas invaliidide koosolek toktu kutsuti ja millest umbes 100 invaliidi oja wõttis.

Koosoleku awas Tallinna komitee esimees hr Woldemar Päts, seletust andes abiandmise korraldusest wigastatud sõjameestele linnade liidu Tallinna komitee poolt, peale selle andsid mitmekülgsed seletusi herrad Tomson ja Rask, sama komitee esitajad, tarwilikuks tunnistades wigastatud sõjameeste ühifuse asutamist, mis ka koosolijate poolt üksmeelselt heaks kiideti. Peale koosoleku kokkukutsujate poolt kokkuseatud põhikirja projekti tutwustamist, waliti nimetatud koosolekul ajutine eestseisus järgmises koosseisus: Martin Bachfeldt, invaliit, A. Rask, linnade liidust, Woldemar Päts linnade liidust ja Johannes Laurisson, invaliit. Nii pandi alus Eestimaa wigastatud sõjameeste ühifusele 29. augustil 1917. a.

Järgmine peakoosolek oli 17. septembril samal aastal, kus peale põhikirja kinnitamist ka uus 5-liikmeline juhatus waliti, kuhu kuulusid: August Weiper esimees, Johannes Laurisson sekretär, Karl Pedat laekahoidja ja Johan Tamm ning Martin Bachfeldt ilma ametita juhatusel liikmeks, kõik

invaliidid. Sellega oli juba ühifusele kindlam alus pandud, oli tarwis tööle hakata selle suure ja kõrge eesmärgi kättesaamiseks, mis põhikiri, omawaheline kaastunne ning kohustus juhatusel peale pani. Mõni aeg peale selle sai ühifuse juhatus kutsu asutatawast kubermangu segakomiteest oma 3 esitaja läbi oja wõtta, kuhu juhatusel poolt saadeti: Johannes Laurisson, Johan Tamm ja wäljaspoolt juhatusel ühifuse liige invaliit hr Jürine, adwokaat Tallinnas. Sellest segakommisjonist wõttisid oja seltstõnmategelased ja maapäewa liikmed herrad Weiler, Jaakson ja Maasik.

Ühifus oli asutatud, esitajad tarwilistesse kohtadesse saadetud, kuid otsekohesest tegewuse algamist takistas aineline jõud, puudus raha. Sissetulekud olid senini ainult liikmete ja toetajate liikmete makstud, mis oma wähefuse tõttu wawalt asjaajamise kulude katmiseks jatkusid. Peab tähendama, et ülewenemaalise linnade liidu Tallinna komitee esitajate lahtel wastutulekul, ühifusele ja ühifuse juhatusel nimetatud komitee ruume Wene uul. nr. 8. tarwitada lubati. Juhatus korraldas sama aasta nowembri- ja detsembrikuul ühekuulise raamatutega korjanduse ühifuse heaks, mis mõned tuhanded rublad sissetulekut andis, kuid mis juba järgmistel päewadel lignewateks jõulupühadeks puudustannatajatele pea täiesti välja jagati.

1917. a. lõpuks oli ühifusel, mis küll nimeiliselt ülemaaline ühifus, faktiliselt aga ainult Tallinnas tegew, juba 216 liiget (invaliidi) ja mõned toetajad liikmed, mis küll invaliidide rohkuse tõttu kodumaal ja eriti Tallinnas wälte arv oli, kuid millest siiski näha oli, et tarwidus sarnase ühifuse järele on. Sellest juhitud, nägi juhatus, et tarwis on tööd igal tingimisel weel suurema energijaga jattaka.

Jaanuarikuul 1918. a. ärapeetud aastapeakoosolekul waliti senine juhatus pea terwes koosseisus tagasi, wälja arwatud Johan Tamm, kes kubermangu komitees invaliidide awitamise alal juba tegew oli.

Wahepeal olid riigiwõimukandjad muutunud. Uus enamline walitsus awaldas dekreedid, milles kästi senised kubermangu segakommisjonid wigastatud sõjameeste awitamise alal likwideerida ja kõik nende komiteede tegewus ja warandused ning summad kohtadel wigastatud sõjameeste ühifustele edasi anda, mis Tallinnas ainult osalt sündis. Siin peab tähendama, et nimetatud segakommisjonil oli, linnade liidu komiteelt ülewõetuna, olemas kingsepa töökoda, raamatukõitmise töökoda ja wigastatud sõjameeste ühiselumaja umbes 60 inimesele. (Wälte - Pärnu maant. nr. 7). Peale selle olid mõnikümnenend invaliidi õppimas Tallinna linna kunstikooli juures maaleri ja silditõõstuse alal. Kõigi nende töökodade ja ühiselumaja pidamine ei olnud sugugi kerge, sest puudus raha, mida küll enamlaste poolt seatud kubermangu komitee, peale

Maapäewa laialisaatmist andma pidi, kuid kellel kaššas alati tühjus walitšes. Siin said kõige rohkem kannatada need invaliidid, kes kursustel ja töökodades õppisid ja ühiselumajas korterit ning ülespidamist said. Sellel kriitilisel filmapilgul tekkis ühifuse liikmete hulgas soow saawutada wäljastpoolset sissetulekut, ning et wõimalused sellel ajal õige piiratud ja kitsendatud olid, saadi lõpuks nii laugele, et weebuarikuu algul 1918. a. „Olewište Rahwamajas“ kontsert-miiting wigastatud sõjameeste heaks toime pandi, mis korda ei läinud, kuid siiski natufene sissetulekut andis, millega osaltki hädaft üle saadi, s. o. saadi muretseda toiduaineid ühiselumajale.

Sellest kontserdist tekkisid lahkündted juhatusel liikmete ja wäljastpool sekwate liikmete wahel, mille tõttu juhatus terwes koosseisus ametist tagasi astus, 16. weebuaril 1918. a., erakorralisel peakoosolekul waliti uus juhatus, kuhu kuulusid: Juhan Tamm esimees, Ernst Law sekretär, Matšel kaššahoidja, Teeder abiesimees ja Jäger warahoidja, kõik invaliidid.

Weebuarikuu 25. päewal ilmusid Tallinna Saksia okkupatsiooni wäed, kes igasuguste seltšide ja ühifuste, nende hulgas ka wigastatud sõjameeste ühifuse, tegewusele lõpu tegid. Ra wdeti oša ühifuse waranduseft ja kirjawahetus okkupatsiooni wõimude poolt ära, kuna suurema oša waranduseft Eesti Muft-Sinine Risti juhatus, seda omaks tunnistades, enese hoole alla wõttis ja selleläbi teda osaltki ühifusele alles hoidis, olgugi et oša sellest waranduseft wahapeal tellinud Eesti sõjawaele tarmitada oli antud.

Nõnda lõppes sedawiisi ühifuse tegewus, mis ligi seitse kuud kestnud oli, mis aja jooksul ta enese ümberjuba olifogunud 231 invaliidi ja mõned toaetjad liikmed. Siinjuures olgu tähendatud, et wigastatud sõjameeste ühifused Wenemaal, eriti Peterburis ja Moskwas, tegewal alusel ja hästi korraldatud olid, ning otsekohe riilist abi said, mida Eesti- ja wigastatud sõjameeste ühifus ei saanud. Ra oli Eesti- ja wigastatud sõjameeste ühifusel alaline sibe Peterburis asuwa Wenemaa wigastatud sõjameeste ühifuste keskkomiteega, isegi detsembrikuu 1917. a. saadeti sellekohase kutse peale ühifuse liige Bernhard Briffl, 3. ülewenemaalisele wigastatud sõjameeste kongressile, mis suguse kongressi

otfused Eesti- ja wigastatud sõjameeste ühifuse kohta enam maksma ei saanud hakata, okkupatsiooni wägede tuleku tõttu. Ra anti nimetatud ülewenemaalise keskkomitee korraldusel ja kulul wigastatud sõjameeste häälkandjat Wene keeles wälja — „Wigastatud sõjamees“, mis iga nädalal ilmus, millest aga Eesti- ja wigastatud sõjameeste ühifus ainult 3 nummert sai, s. o. kuni Saksia wägede tulekuni.

Wägivallega lõpetatud ühifuse tegewust katfuti igal tingimisel jatkata. Ühifuse sekretär Ernst Lawa poolt sai põhikiri Saksia keele ümber pandud ning palwe komandandile awaldatud lubada ühifust, kui heategewat asutust edasi töötada. Luba asemel ähwardati palujaid wangistusega elewaatoris. Ühifuse tegewuse lõpetamisega ei kustunud soow ja tarwidus ühifuse järele, waid hõõgus edasi ja ootas aega, millal katkestatud tegewust weel tulfemalt ja suuremal ulatusel alata, sest kohustus, mis kõiki kohustab, on püha, ja tarwidus alalise abi järele oli suurem kui kunagi enne, sest okkupatsiooni wõimud ei annud kellegile mingisugust abi, waid ennemalt saatsid abitusse seisuforda just invaliide, neilt enesealgatuse wõimalust wõttes.

Palawalt igatsetud aeg tuli. Kui 1918. a. nowembrikuu põlatud wägivalle walitšejad ja piarate külwajad Eesti ülepeataela põgenesid, siis hingasid wigastatud sõjamehed, kes ühinemise tarwiduseft aru saanud, kergemini, teades, et oma rahwawalitšus nende tegewust juba taistama ei saa, ja ei jõutud kuidagi päewa ära oodata, millal tegewust uuesti alata.

Ühifuse juhatus oli wiimafel erakorralisel peakoosolekul 16. weebuaril 1918. a. küll walitud, kuid selle liikmetest olid paljud Tallinnast lahkunud, kuna kohal olem wähemus arwamist awaldas, kas sellel juhatusel üleüldse enam õigust on ennaft juhatuselks pidada ning tegewust alustada. Lõpuks saadi aga siiski asjaga nii laugele, et 16. weebuaril 1919. a. ühifuse peakoosolek kofku kutsuti, millest 63 ühifuse liiget invaliidi oša wõttis, kus ühel häälkel otfustati katkestatud tegewust alustada; waliti uus juhatus, mis koos seisis järgmistest isikutest: August Weiper esimees, Jaan Rebane ja Leo Ruusil abiesimehed, Johannes Laurison sekretär, Juhan Tamm sekretäri abi, August Tamms warahoidja ja Ernst Law laekahoidja, kõik invaliidid. (Särgneb).

Dšakonnad, algage aegsasti ettevalmistustega

ühifuse aastapäewa pühitsemiseks

29. augustil 1920.

Kriisiks.

Pilki aastaid kestev ilmasõda on maadel oma koleda hävitamisega üles kutsunud mõllule veel hirmsamad loodusjäd, mis kui õudne needmine rahvaste üle lasub, inimesi üksteise vastu häbematu teis ja halbadeks tehes, kus kaotud südametunnistus kõlbluse ja ligimise armastuse vastu.

Inimesed, kui metsalised ihuvad ja paljastavad hambaid, tahtes üksteist enese alla rujukada, orjastada ja hävitada. Nad püüavad selleks tarvitada kõige jälgimaid abinõusid, et maksma panna enese võimu — maade ahnusemine, ligimise rõbvimine, riisumine, paljastamine, angeldamine ja spekulatsioon häbematu viisil ei kohuta neid tagasi tarvitamast ka mitte uusi sõdasid, tülinas enese keskel tarvitamast laske- ehk terariistu, mõttel, kui aga oma ligimisest üle saada ja omandada võõra vara, kas nõdi enesele seda seaduslike tegevuseks lugedes, ehk ise hävinedes ja kõdunedes vangimajade seinade vahel.

Inimesed on hullustatud aastaid kestnud sõdade, kõigist tüdinend, joovastud palavast walatud miljonite inimeste werest ja sisse harjunud „soomustamisest“ — igapäewasest võõra vara omandamisest.

Lustõõ, oma palehigis isi enda elatamine on saanud võeraks, tahtmataks ja raskeks.

Inimesed, kes sarnases tegevuses, mitte ei tea, mis nad tahavad ja ei märka tehtud tegusid, on kõige kardetavamad kõigele heale ja auvale. Sarnaseid inimesi on aga väga palju, kui läbipääsemata padrikul soomüüjal, mis lagunenud riikide waremetele jäänud, kes hõõguwate sütena mitmesugustest awantüristidest — õnnelüütidest endid üles õhutada lasewad, mis ahwardab põlema lüüa ja leekidega katta noore ja tärlawa kewade rohu, mis üles tärlanud hallist ja äraiganenud minewiku kulurohust.

Meie aja inimesed, kes rauana läbi põlenud sõdade ja rewolutsiooni tuledest ja igasugustest raskestest karastatud, ei ole veel küllalt sotstaalsed, taugelt ka mitte demokraatsed, et ühisele kohuse tundel elada ja iseennast kõlbliselt juhtida seltskonna seas. Kõike seda ei ole võinud meie mitte üle õõ omandada ega kultuuri riides hiilgada, kerkinud noore wabaduse päikese paistel.

Meie elanikkude suuremale hulgale on kätte saamatuks jäänud kõlblil teadus, oleme teaduslikest harimatad ja seda veel rohkem sotstaalselt. Meie oleme ülesse kaswanud minewiku mädases atmosferis. Seltskond oma roostega on toitnud meid ja aswatanud päiwil, milles meie nii oskamatud,

ekslikud ja ajale kõlbmatud oma wananenud ilma waadetega.

Selles segaduses tallitame meie nii ilma järel mõtlemata ja peata, tundes ennast ei millegist wastutaw ega kohustawa olewat, misaga selgesti ja täiesti meie suuremaks weaks on. Selles õnnetuses, nähes teiste tehtud wigu, wannume, neame ära, laimame üksteist ja püüame kui kätte tasuda, ilma et teegi ise oma südamesse waataks ja enese läega midagi paremat kaasa aitaks teha.

Olles orjadena kuldwastika ümber, tantšime tallates õhutud käsulaudade peal, mõistmata joowastuses ahwina taga tehes teiste tujusid, käies õõ teed, mis kuristikku piirab — sügawas pimeduses.

Seda aga olla ei tohi. Wälja sellest! Ennast-salgawalt tarwis end tööle sundida ja wiisata eneselt maha kõik autu ja wananend. Õffige pääseteed, mis wälja wiiks õõst, ahwardawa kuristiku labalt ja juhiks läiku õigete sihtide poole, kus tõsidus ja walgus, — elu — õõ läbi.

Maailma inimesed, ehitage üles, mis minewik häwitanud, korraldage olnut paremini ja kindlustage seda. Ühenduses seisab tugevus ja armastuses — Jumalus! — Kodumaalased, ärge unustage omi teenusi, mis wõidetud alatute ja pealesunnitud sõdade kestmisel ja kallist meile were ja terwisega lunastatud. Ärge tallate mudasse õstetut pärlit, millel hindamata wäärtus, waid hoidke, teda kui talismani oma südamis. Tema laitsiks ühiselt meeled ja käed tööriistade külge. Wasarad loowale tööle kõlama tehaste alasil ja adrad õnnistust kirjutama werega wäetatud loodusel põldudel, mis sünnitab tehnikat — kultuuri ja wõimaldab kõigile elu, mis aus ja wõitmatu festwal ilusa ifamaa pinnal.

Nõrgad ja wigased, ka teil ei ole wabanudsi. Mis õhwerdatud on ühiste huwide eest, selle eest ei suuda meie kellegilt tasu nõuda, kui ühinda iseendalt oma mõistuse ja kätetõõst.

Ei ole olemas neid, kelle eel põlwel meie paluks, sest sündmused on häwitanud neid. Walus on kerjata maal mis wabaks on loodud ja palutud leib temas maitsetu pisarais süüa.

Ei waja kellegilt armu loota, waid ise täiesõuliseks ja õiguslikeks kaastodanikuks uuesti saada. Kaotatud töötawate ihuliikmete asemele tarwis kunstilikud muretseda ja wõimaldada nende läbi tööõõ, mis terwis lubab. Et aga seda saada ja mõista, siis koputage seltskonna jüdame peale ja näidake oma tahtmist; selles wõidate oma õigused ja temas rajab tulewõ meile uue kodu, kus lõpewad aated ja unistused.

A. S.

Wigastatud sõjamehed!

Ühinege kõik E. W. Wigastatud Sõjameeste Ühisuse ümber. Nõudke lähemast jaostonnast põhjuskirji. Senni on ühisusel 16 osakonda.

Wigastatud sõduri seisukord Tartu maakonnas.

Juba 1914 a. algades kestab ajajärg, mil iga päew muutuvad ühiskondlikud elurõõmsad kodanikud wäetiteks, teguwõimetuteks olewusteks.

Ilmasõda, Cesti wabadussõda ja nende järgne üldine majandusline wiletsus on nõudnud ohwrid. Noored elujõulised kodanikud, kellel pää täis tulewiku kawatsumi, peawad ilma jalga-deta, käteta wintsikema päewa murede, elama omaksete armust ja kaastodanikult toetust wastu wõtma.

Rui ilmasõda algas oma koledustega, andis tolleaegne Wene walitsus, kelle wõimkonda kuulus ka Cesti, seaduse wälja, milles igale sõja invaliidile ja ta järeltulijale tulewikus täielik inimese wääriline ülespidamine lubati kindlustada.

See kõik oli nii ilus kuulda, ja paljud waenuwäljal wiibijad trööstisid ennast, sõja libedusi kandes, et warisen ma mulla põua eht pöbran kodu wigastatuna, aga mu perekonna ja minu enese tulewiku raskused on seadusega kõrwaldatud, ühiskond lubab isaliku hoolitsemise oma peale wõtta. Päemadele järgnesid aastad, aga sõdur, kes tööjõu sõjas kaotas, ja tema perekond elawad ainult lootuses parema tulewiku peale.

Wene rewolutsioon, millele järgnes üldine Wenemaa lagunemine, paiskas wigastatud sõduri ja ta perekonna kõige wiletsamasse seisukorda.

Asutuste poolt jäi abi tulemata enamusele. Ruigi mõni abi sai, siis niisugusel määral, et sellest abiraha kättemuretsemise kuludeks ei jatkunud.

Wene rewolutsioonile järgnes Saksa okkupatsioon ajajärg, mil wigastatud sõdur täitsa saatuse hooletaks jäeti. Tuhanded wintsiklesid kõige raske-mates elamise tingimistes. Kes abi julges paluda seda ähwardati mitmesuguste karmustega.

Algas Cesti wabadussõda, mis tuhandeid uusi kannatajaid juure tõi.

Kallis kodu oli hädaohus. Tarwis rutata kodu kaitsma. Siis ei olnud aega oodata fundust walitsuse poolt, waid tihanded ruttasid ise. Paljud ohwerdasid elu isamaa eest, leidsid aset külma mulla põues, wabanedes isiklikust kannatusest. Alga weel rohkem jätisid osa elust, pöbrasid koju wigastatuna — ilma käteta ja jalgadeta.

Ra Cesti riik lubas wigastatud sõjamehe ja ta perekonna liikmete eest hoolitseda ja ongi luba-

mise täitmiseks sellekohane seadus walmistatud, mis aga ainult paberil püsib, kuna seaduse tagajärgi weel ükski wigastatud sõdur tunda ei ole saanud.

Misuguses wiletsuses wigastatud sõdur ja ta perekond on pidanud päiwi mööda saatma, seda tõendab abianndmine, mis omawalitsuse asutuste poolt on antud.

Soon siin näituseks antud abi wigastatud sõduritele Tartu linna- ja maakonnawalitsuste poolt. Tartu maakonnawalitsus on toetust annud kolmele wigastatud sõdurile, kes „Wahi“ põllutöö kursustel läinud sügisest saadik on wiibinud, kogu kursuse ajaks: 180 naela rukkijahu, 35 naela heeringaid, 1 nael wõid igaihele ja 8 naela suhkrut. Peale selle olewat mõnele ühiskondlikule ühetordset abi antud.

Tartu linna walitsuse poolt on abi antud kolmele wabadussõjas wigastatud sõdurile, nendest ühele ainsale kindlaksmääratud kujul toiduaineid, raha, küttematerjali ja linna kulul arstiabi antud linna haigemajas.

See on kõik toetus, mis Tartu maakonna- ja linnawalitsuselt on wigastatud sõdur saanud.

Rõige libedamast hädast on wigastatud sõdurid ja ta perekonda wälja aidanud seltskondlikud organisatsioonid, häätegewad asutused ja ühiskondlikud kodanikud, kelles tõusnud tänutunne wigastatud sõduri wastu teenuste eest, mis ta igale kodanikule isikuwabaduse saawutamiseks teinud.

Rui raske toetust wastu wõtta, milles tundub, wäheselt, armuanni maiku! Rui raske on elada armualusena, seda tunneb ainult see, kes saatuse sunnil peab seda tegema.

Misparast on nii loiid omawalitsuse asutused, seaduse poolt määratud ja ühiskonna poolt õigeks tunnistatud riiklike toetuse ellu wiimises? Misparast wigastatud sõduritele abianndmine nii tähtsusetu, et seda päewade, kuude ja aastate wiisi wõiks edasi lülata? Wigastatud sõduri abitu olei ei mõju üksi tema hingelise seisukorra peale, waid ta awaldab teatawat mõju iga kodaniku peale, kelles pesitseb riigi kodaniku kohusest arusaamine — sõna tõsisel mõttes — ja häwitab temas wiimase iwa lugupidamist oma walitsuseasutuste wastu, mis riigi olemasolemisele saatuslikuks wõib saada.

—?!—

Rahwawäelaste ja nende perekondade pensioni seadus.

Asutawa Kogu poolt 6. weebr. 1920. a. wastu wõetud.

I. Üldised määrused.

§ 1. Selle seaduse põhjal on riigilt pensioni saamise õigus: a) rahwawäelasel, kes rahu- eht sõjaajal oma töödime on kaotanud, kas haawade, wäliste wõi sisemiste wigastuste eht haiguste tõttu, kui need haawad, wigastused eht haigused Cesti rahwawäe teenistuse täitmise järgnevad; b) tema

naisel ja lastel; c) isikutel, keda rahwawäelane tegelikult ülewal pidas enne wäeteenistusesse wõtmist wõi astumist, eht keda tema seaduse järele kohustatud on ülewal pidama, kui neil ei ole teist toitjat.

M ä r k u s: Rahwawäelasteks loetakse kõik sõjawäelased ameti- ja auastme peale vaatamata, sõjawäe- ametnikud ja sanitaar- personaali liikmed.

§ 2. Pensioni täis määraks on palk, mis rahwawäelane wäeteenistuses samas ametis edasi teenides saaks, juure arwatud ka rahwawäelase toitmise.

§ 3. Eelmises (2) paragrahwis nimetatud pensioni täismäärat igaks järgnevaks aastaks kinnitab komisjon, mis koos seisab sõja-, töö- ja hooletande- ja rahaministeeriumi ning riigikontrolli esitajatest.

§ 4. Pensioni väljaandmine kuulub töö- ja hooletandeministeeriumi wõimkonda ning sünnib tema arwel.

§ 5. Kõik pensioni küsimusesse puutuw kirjawahetus ja tunnistused on tempelmaksust wabad.

§ 6. Pensioni rahast ei tehta mahaarwamist wõla kustutamiseks ehk nõudmiste rahuldamiseks.

II. Rahwawäelaste pension.

§ 7. 1) Rahwawäelased, kes 100% töödimeest kaotanud, saawad täie pensioni (§ 2.).

Märkus: Rahwawäelased, kes sõjas oma töödime täiesti on kaotanud ja tõrwalt abi tarwitawad, saawad 25% lisapensioni.

2) Rahwawäelased, kes on vähem kui 100% omaist töödimeest kaotanud, saawad pensioni oma töödime kaotusele wastawalt nende tabelite järele, mis § 13. põhjal välja antud.

Märkus: Töödime kaotus alla 10% ei anna õigust pensioni saamiseks.

§ 8. Pension määratakse kas eluaegne või tähtaegne, pensionääri töödime kaswamise wõimaluse järele.

§ 9. Teenistuse täitmise järgnenute wigastuste wõimalikult täipealseks registreerimiseks tähendawad kõik asutused, millega rahwawäelane wäeteenistuses wiibides kokku puutub, nagu sõjawäe osad, arstlikud asutused, sidumiskohad, sanitaar ja soomusrongid j. n. e., „rahwawäelase märkraamatuse“ wastawad teated, mis selgitawad rahwawäelase pensioni saamise õigust. Sarnase märkraamatu puudumise korral annawad mainitud asutused rahwawäelasele määratud wormi järele tunnistuse haawade, wigastuste ja haiguste ning nende tekkimise põhjuste ja aja üle. Sama teated hoitakse alal tähestiku järjekorras neis asutustes.

§ 10. Kõik rahwawäelased, kes sõjawäest lahkuwad teenistuses saadud haawade wigastuste ehk haiguste tagajärjel, waadatakse wäeosa arstliku komisjoni poolt läbi, kes nende töödime kaotuse protsendi ära määrab.

§ 11. Rahwawäelased, kes oma töödime kaotanud peale sõjawäest wabastamise, kui aga selle kaotuse põhjusteks olid wäeteenistuses saadud haawad, wigastused ehk haigused, ehk kes mõnejuugustel põhjustel eelmises paragrahwis tähendatud wiisil üle waadatud ei ole, wõiwad 2 aasta jooksul pärast wäeost lahkumist endid pensioni saamiseks maakonna rahwawäe komisjonis läbi waadata lasta, kusjuures töödime kaotuste põhjustel selgeks tulewad teha.

Märkus: Kui rahwawäelane ei või arsti poolt konstateeritud terwisliku seisukorra pärast isiklikult läbiwaatusele ilmuda, toimetab läbiwaatust rahwawäelase wiibimise kohas maakonna rahwawäe komisjoni poolt jels komandeeritud arst.

§ 12. Arstliku läbiwaatuse tagajärjest seatakse läbiwaatama asutuse poolt (§§ 10 ja 11) põhjalik akt kokku, kuhu üles märgitakse pensioninõudja töödime kaotuse protsent, haiguse liik ja haiguste ning kehaliste puuduste tabeli paragrahw, mille alla läbiwaatataw oma terwisliku seisukorra järele kuulub. Samuti tähendatakse aktis ära, kas töödime kaotus on jäädaw või ajutine.

Kui töödime kaotus on ajutine, tehakse akti märkus, millal rahwawäelane uuele läbiwaatamisele peab ilmuma. See tähtaeg ei tohi olla mitte hiljem kahte aastat, läbiwaatamise päewast arwates (§ 25.).

§ 13. Tabelid haiguste ja kehaliste puuduste kohta, millest oleneb töödime kaotus, ja juhatuskirjad arstidele nende tabelite tarwitamise kohta seab kokku töö- ja hooletandeministeerium ühes sõjaministeeriumiga andmete põhjal, mis annab sõjawäe terwishoiuwalitsuse nõukogu. Need tabelid ja juhatuskirjad awaldatakse „Riigi Teatajas“.

§ 14. § 12 mainitud akt saadetakse läbiwaatama asutuse poolt töö- ja hooletandeministeeriumi. Arakirjad aktist antakse pensioninõudjale ja saadetakse sellele walla- ehk linnawalitsusele, kus pensioninõudja elab.

§ 15. Walla- ehk linnawalitsus asub wiibimata peale eelmises §-is ettenähtud arakirja kättesaamist §§ 29. ja 30. ettenähtud andmete kogumisele, mis tuleb lõpetada hiljemalt kahe nädala jooksul.

§ 16. Wallawalitsus saadab wiibimata maakonnawalitsusele kogutud andmed ühes § 12. mainitud arakirjaga aktist, mida maakonnawalitsused wiibimata läbi waatawad ja pensioni andmise otsustawad eitawalt või jaatawalt. Saatawa otsuse korral määrab ta selle seaduse §§ 2, 7, 8, ja 25 põhjal pensioni kindlaks. Linnas teeb neid otsusi linnawalitsus tema poolt kogutud andmete põhjal. Otsus antakse pensionäärile kirjalikult teada.

§ 17. Rahwawäelastele, kelle pensioni määramine maakonna- ehk linnawalitsuses harutusele tuleb, antakse asja harutamise päewast teada ja ta wõib isiklikult asja harutusel seletusi anda.

§ 18. Maakonna- ehk linnawalitsuse otsuse peale wõib pensioni nõudja kaebust tõsta töö ja hooletandeministeeriumis kuu aja jooksul, otsuse teadaandmise päewast arwates. Töö- ja hooletandeministeeriumi otsus on lõplik.

§ 19. Kui läbiwaatamise akt maakonna- ehk linnawalitsuses kaebust äratav, wõib tema pensioninõudjat rahwawäe komisjoni poolt uuesti läbi waadata lasta.

§ 20. Saatawad otsused (§ 16) saadab maakonna- ehk linnawalitsus kinnitamiseks töö- ja hooletandeministeeriumi, kes tarwilised summad kohalikesse renteidesse saadab maakonna ehk linnawalitsuste nimele, pensioni väljaandmiseks.

§ 21. Maakonnawalitsused saadavad pensionisaajate nimekirjad wallawalitsustele. Walla- ja linnawalitsused annavad pensionisaajateks kinnitatud isikutele pensioni-raamatud, millega nad pensioni oma soovi järele, kas kohalistest renteidest või wallawalitsustest saavad. Pensioni makstakse kuu wiisi ette.

§ 22. Pensioni antakse wälja pensionäärile isiklikult ehk tema usaldusmehele. Walla- ja linnawalitsused on kohustatud maksuta tunnistusi wälja andma, et pensionäärid elus ja pensioni saamise õigust ei ole kaotanud.

§ 23. Nende rahwawäelaste pension, kelle kohta selgeks tehtud, et nad waimuhaiged ja mitte mõnes asutuses riiklist ehk kogufondlist ülewaltpidamist ei saa, makstakse nende naistele, lastele ehk teistele isikutele, kelle hoole all nad wiibivad.

§ 24. Linna- ja wallawalitsused walwawad tingimiste muutuste järele, mis pensioni saamise õiguse peale mõju avaldavad, sealsuures wähe-malt iga kolme aasta kestes üleüldseid pensionisaajate nimekirju läbi waadates.

§ 25. Kui rahwawäelase töövõime kaotus ajutine, ehk kui võimata kohe kindlaks teha töövõime kaotuse jääwat protsenti, määratakse esialgsete andmete põhjal ajutine pension ühest kuni kolme aastani (§ 12.). Selle pensioni kestus ei või kauem olla, kui üks kuu peale uue läbiwaatamise tähtaja.

§ 26. Kui haawadele, wigastustele ehk haigustele järgneb suurem töödõu kaotus, kui seda wõis kindlaks teha läbiwaatusel, on pensionääril õigus uut arstiliku läbiwaatamist ja pensioni suuren-damist nõuda. Sellekohast nõudmist ei või awaldada enne 2 aastat peale eelmist arstiliku läbiwaatamist.

§ 27. Pensioni maksetakse pensioni nõudmise awaldamise päewast alates, kuid mitte warem, kui rahwawäelase riiklik ülewaltpidamine lõpeb.

§ 28. Isikud, kelle pensioni nõudmine tagasi lükatud, wõiwad nõudmist korralda mitte warem, kui aasta pärast, eelmise otsuse päewast arwates.

§ 29. Pensioni ei maksta aja eest, mil pensionäär hooletande asutuses täielikku riiklikku ülewaltpidamist saab, ehk mil ta wangistatud on.

§ 30. Pensioni andmine lõpetatakse ära: 1) kui pensionääri sissetulek tema ülewaltpidamist wõimal-dab, misjulguse sissetuleku alamäärana määrab aasta peale kindlaks § 3. nimetatud komisjon, wõttes aluseks sissetulekumaksu ja teisi andmeid; 2) kui pensionäär lohtu poolt mõistetakse sunni-tõlle, wangiroodu ehk wangimajasse õiguste kaotamisega ehk kui ta on karistatud warguse, kelmuse tema hoole usaldatud waranduse omandamise, warguse warjamise, warastatud ehk pettuse teel oman-datud asjade teadliku ostmise ehk pantiwõtmise, liialasuwõtmise või salawinapõletamise ja müümise eest; 3) kui pensionäär üle lubatud tähtaja wäljamail wiibib; 4) kui pensionäär wõõra riigi kodakondsusesse astub; 5) kui pensionäär ei ilmu ajutise pensioni määramisel nimetatud tähtajaks komisjoni poolt

mittemõjuwateks tunnistatud põhjustel uuele läbiwaatamisele; 6) pensionääri surma korral.

§ 31. Eelmise paragrahwi punkt 5. põhjal lõpetatud pensioni andmist jatkatakse uue läbiwaatamise päewast peale, kui pensionääri terwisliku seisukorra järgmine läbiwaatus on olnud, mitte hiljem kui 3 aastat pärast selleks määratud täht-aega; samuti jatkatakse eelmise paragrahwi p. 1. põhjal lõpetatud pensioni andmist, kui pensionäär oma sissetuleku kaotab.

§ 32. Pensionääri surma korral jääb etteantud pensioni raha riigi kanda.

III. Rahwawäelaste perekondade pension.

§ 33. Riigilt pensioni saamise õigus on kõigil neil isikutel, kes § 1. p. b ja e ette nähtud, kui nende toitja rahwawäelane on: 1) sõjas langenud või jäljeta kadunud; 2) surnud wäeteenistuses saadud haawade, sifemiste ja wäliste wigastuste või haiguste kätte; 3) surnud rahuajal sõjawäeteenistuses ehk 6 kuu jooksul pärast lah tumist sellest, kui on selgeks tehtud, et surm on tingitud teenistusest sõjawäes; 4) surnud pensioni saamise ajal; 5) riikliku hooletande asutusesse paigutatud.

§ 34. Eelmises (33.) paragrahwis nimetatud isikud saawad pensioni järgmiselt:

1) Nende toitja surma puhul § 33. p. 1—3. äranähtud juhtumistel:

- a) Üheliikmeline perekond — pool,
- b) kaheliikmeline perekond — kaks kolmandikku;
- c) kolme- ja rohkeliikmeline perekond — kolmweerand pensioni täismäärast (§ 2.).

2) § 33. p. 4. ja 5. äranähtud juhtumistel — p. 1 all nimetatud osa rahwawäelasele maksetud pensionist (§ 7. p. 2.)

§ 35. Kui § 1. p. b. ja c. tähendatud isikud, kellel selle seaduse järele õigus on pensioni saada, mõne teise seaduse põhjal pensioni saamise õiguse omandab, määratakse temale see pension, kumb neist kahest suurem.

§ 36. § 1. p. b. ja c. tähendatud isikud wõiwad pensioni saada, kui nad on töövõimetus.

Märkus: 1) Rahwawäelase lest, kui temal sellest abielust laps alla 10 aasta on, 2) lapsed alla 16 aasta ja 3) wanad üle 60 aasta loetakse töövõimetuks.

§ 37. Pensioni määramise nõudmised antakse teada walla-ehk linnawalitsustele suusõnal ehk kirjalikult. Kui nõudmine suusõnalit, seawad tähendatud asutused sellest protokollu totku.

§ 38. Pensioni nõudmistele lisatakse juure dokumendid: 1) § 33. ära tähendatud asjaolude üle, 2) sündimise aja üle ja 3) tõendused selle üle, et pensioni nõudja § 1. p. b. ja e. alla käib. Walla-ehk linnawalitsused muretsewad peale selle teateid § 36. ära tähendatud andmete üle ja selle üle, et asja olusid ei ole, mis annaks põhjust pensioni maks-mise ajutiseks katkestamiseks ehk lõpetamiseks.

Märkus: Nimetatud dokumentide puudumise korral ei taista eelmises (37) paragrahwis ülesloetud asutused asja rüütu, kuid nõuawad wiibimata wastawatest asutustest puuduwad dokumendid.

§ 39. Wallawalitſufed ſaadawad kõik käesolewaid andmed, nagu pensioni nõudja palwekirja, protokoll (37.), § 38. mainitud tunnistused ja teised andmed maakonnawalitſuſtele.

Maakonna- ja linnawalitſufed waatawad järgmisel koosolekul ſiſsetulnud ſoomiawaldused läbi, otſustawad jaatawalt ehk eitawalt pensioni määramiſe ja annawad oma otſuſe kirjalikult teada. Edaspidiſe asjaajamiſe kohta on makſwad § § 17, 18, 20, 21, 24 ja 32.

§ 40. Pension määratakse nõudmiſe päewast peale; ſel juhtumisel kui perekonna toitiſa pensioni ſai, ſelleſt päewast peale, milleni wiimasele pension wälja antud.

§ 41. § 1. p. b. ja c. tähendatud iſikutele ei makſeta pensioni neil kordadel, mis § 29. ette nähtud.

§ 42. Pensioni makſmine lõpeb täieſti § 32. p. p. 1, 2, 3, 4 ja 6 tähendatud juhtumistel ja peale ſelle naiſiſikute abilise aſtumiſega.

§ 43. Maakonna- ja linnawalitſuſe üleſandeid, mis ſelles ſeaduſes ette nähtud, wõib maakonnawõi linnawalitſuſe otſuſe põhjal nende hooſekande oſafondade peale panna.

§ 44. Eöö- ja hooſekandeministeeriumile jääb õigus ſelle ſeaduſe tarwitamiſe kohta juhatuſkirju (inſtruktsioone) wälja anda, neid „Riigi Teatajas“ awaldades.

§ 45. See ſeaduſ loetakſe makſwaks 11. nowembriſt 1918. a.

§ 46. Sellel ſeaduſel on edaſilükkamatuſe iſeloom.

Sõjawangis Saksamaal.

A. Swan.

Delbasse: „Plus on ifamaa eest surra, wõitluſeſt wäſinult puhata kodumaa mullapõues, kui ſüda alles weel noor.“

Rõigile aga ei ole õnneks antud ifamaa eest surra ja ammugi mitte wõitluſeſt wäſinult kodumaa mullapõues puhata.

Rui mäletada 1914. a. ſügiſe wõitluſi Lääne-Sõda-Preisimaal ja üleüldiſt waheldawat sõjakäiku Poola-Saksa riigi piiril; ſ. o. Löt-Tannenbergi-Rõnigiſbergi liinil ja teiſalt Warshawi-Lodſi- ja Plotſki tubermangude lahingi wäljal. See kujutab kindralite Samſanowi ja Rennentampi äraandliku sõjakäiku, mille aluſeks Wenemaa kaotus.

Sahtmatakt tulewad meelde Maſuri järwed, kus uputati lõõdud, sõjakaid Wene armee riismeid. Samuti kujuneb filmile wõitluſewäli, kus ei õhtegi kaitſekraawi, ei ainuſt traattõtet, täieſti wõõras ja ei oſata wiimaste sõjaaſtate tehnikat.

Alles pärastſed lahingud õpetasiſid uuſi abiõnduſid tarwitama ja neid õfſima. Teg, millal ſa-
mane liikur sõda oli, oli ſuuremaks põhjuſeks kaotuſtele; ſäl otſuſtas ſaatus taganewa wäeõſa üle. Inimesed ja warandus olid raiſkaw maſs, mida armutalt õgis sõda.

Metsik barbaaruſus walitſes mõlemil pool waenlaſte ſeas, hirmuſ rõõwimine ja riisumine ähwardas kohalikuſt elanikuſt mahajäetud waranduſt.

Säl taganemiſel, teadmatuſes, ſegaseſ haõfiſ, jäid waenlaſe kätte ja langeſid wangi wägedehulgad — tuhanded haawatud ja ſurnud.

Õnnelik, kes langes, kes wõitluſes ſuri, tal teadmatuſeks jäi aſtaid keſtew alatu sõjawangi elu, mis täis walu ja ahauſtuſt. Ruid, õnnetuſ need, kelle eluafemeks ſaid üſfikud wangilaagrid Saksamaa liiwa kõrbetes.

Wahwa sõjamehe eluſ on kõige waluſam aja-
järt, sõjawangi elu, kui ta mõneſuguſtel juhtu-
miſtel ſelle õſaliſeks ſaanud, ja ſee elu jääb tundmata ja teadmata wälkſmaailmale ja wõõrats ko-

dumaale, mille eest kangelane wõibelnud ja iſe walufates sõjahaawades ſurnud wõõrſil.

Siin toon lühida ülewaate sõjawangide eluſt Saksamaal ja tuon mõne märkuſe, mõnda üſfikut päewawalgele, mis wõib olla, weel alles ſiin teadmata.

Eſialguſelt uſtus Saksamaa weel wõitu ja elamiſeks ei õlnud, ſeiſuford mitte nii kiſendatud aga nähes, et päew päewaga ſeiſuford halweneb tuli lõpmata uuſi jõuduſid juure mobilifeerida. Tarwiſ oli ma- ja töõwilkajuſt tõſta, ſeſt laſuſtatud Saksamaa oli ſunnitud tegema, ſeda et ſeega iſeennauſt toita. Wäljaſt poolt ſaamiſeks olid kõik teed kinni, peale Helweeſſia, kuſt juuſtu ja wõid ſaada oli. Ra ſedagi toimetati ſalaja ja ſaadeti kiwi ſüite all Saksamaale ſarnafelt, et Saksamaa ſaatis kiwiſõbed üle piiri Helweeſſia, ſäl laaditi laadung maha ja tühjendatud wagunid täideti nimetatud produktidega, riputati üle kiwiſüitega ja rong weeres tagaſi Saksamaale, kui kõlbmata materjaliga, mis Saksamaalt ſaadud. Sel ajal waadati sõjawangide (wereloerad, ſteppide hundid) peale kõige alatumalt, ſülitati nende peale, wiſati kiwiſe ja wulitſa muſtaga. Roduſtes ringides püüti sõjakaſ olla wangide waſtu. Meeletult paraſtati haigeid inwailiida, püüti neile enam walu walmiſtada, rohkem piina teha, et ſellega wälja walada waenlaſe peale oma wiha ja näidata kõrget armauſtuſt kalli ifamaa waſtu (mit Herz und Hand fürs Vaterland!

Patriotiſmuſ ja imperjaliſmuſ olid Saksamaa kõrgem ja püham aade, mille ſiſſe Sakſa rahwa uſt kaſwatatud ja ſelle eest olid nad kõik walmiſ tegema, tundma rõõmu loowauſt piinaſt, mis kui iluſats ſümboliſks ſaanud oli Berliini trooni paraſt. Siſeriigiſ — sõjawangide laagrites mõllas kole epidemia. Ei õlnud õhwritel piiri mida näſjatiuſuſ ja ſolera maha murdiſ, ei jõutud nii palju puuſarla mureſſeda, kui wangid igapäew ſuri.

Oli potust leida wangide laagritest inimesi, kes sõjamõllust kõrvaldatud ja rahuliselt, puhtalt edasi elada võisid. Neid ei leitud mitte, vaid vaatleja waatesse puutus kõrbe sarnane asutus, madalate haisewate mulla omnidega, milles mädanesid — surid inimesed weriste mädanewate sõjahaawadega, jeltis lamades niiskel maapinnal inimestega, kes taudide krampides hinge heitsid.

Ei olnud niigi palju warjupaika, et kõigile jatkunud oleks, vaid muist olid sunnitud pool alasti, ja räbalas wangi langemisest saadil lageda taewa all traataedadest ja wahtidest sisse piiratud platsil elama, waenlase poolt, ära riisutud, rüwetatud.

Nad ei olnud müte wõitlusest kõrvaldatud sõdurid, vaid haletsemisewäärilised inimese warjud, kes jälgadel tuikusid. Neidki sai piinatud, laoti raskest liiwa kotid selga, lasti wahetpidamata pehme liiwa sees kuumade ilmudega joosta, kuni hingelates liiwase mõistufeta langesid, omandades toledaid sündame haigusi.

Bütowi laagris, Wene arstide mitmekordse palwe pääle, läks 1916. aastal korda mõjuda laagri wõimude pääle, et sarnane karistus enam ei järgnend. Ta asemel aga ilmus Hammersteini postitus.

Postitus oli piinarikas karistus, mida toimetati järgmiselt: Urresti baraki taga seisid suurem hulk tulpsid, mille külge inimesed karistust kandma pandi, ja ta jagunes kahte osasse. 1) Kerge karistus kestis 14 päewa, nimelt inimene pidi kinni seotud posti külge olema neli tundi päewas, enne lõunat kaks ja pääle lõunat kaks. 2) Raske karistus kestis 7. päewa ja iga päew oli karistufaalune posti seotud kaks tundi, mida ta ühekorraga ära kandis. Siin ei olnud enam posti küljes seotult seisimine, vaid inimene oli nii kõrgele riputatud, et tal waewalt jala warbad maha puutusid, ehk jälle ei sugugi. Sarnast üleskriiputamist toimetati kui poomist.

Suuremaks tõmoks sai Ameerika „Dustiania“ põhja lastmine, mis enam jagu ka aluseks Ameerika sõjalisel wälja astumisel Saksamaa wastu 1917. oli.

Edasi, kui weelune sõda algas, kui Saksamaa maailmale esines oma weeluste „U“ paatidega toleda mererõwolina kaubaja reisiratelaewu uputades maailma merel, õhu laewastiku eskadriga kallale tungis kaitseta linnadele, tsepeeliinidest alla külis häwitust ilmsüütute ja kaitseta laste ja naiste pääle ja hirmuäratawaid tegusid korda saatis okupeeritud Belgias ja Põhja - Prantsusemaal, waadati umbuskliku pilguga Saksamaa poole ajal, kui Staalia Saksja liidust wälja astus ja sõda kuulutas Austria-Ungariale, pärast ka Saksamaalegi. Kui Saksja sõbralik Rumeenia waenuliseks sai ja katkemas Ameerika Ühisriikidega diplomaatilised läbirääkimised, mil ultimaatum ultimaatumini järele erapooletute riikide poolt Saksamaale anti, siis püüdis Saksamaa ennakult tehtud mustusest peiseda, tahtis näidata maailmale puhtaid käsi, nagu oleksid nad tõlmatad korda wägistusi saatma.

Wangidele lubati kirjaühendust kodumaaga 2 korda kuus, sedagi piiratud näol ja terawalt tsefurid poolt kärbitult. Ilmus Wenemaa punase ristid efitaja proua Samsonowa wangisid waatama. Mäletan ta pisaraid, kui oleks see praegust, kuidas nuttis südamest liigutatud naine õnnetute üle, leides oma kodupoegi sarnasest seisukorrast, kui ta olnud oli wangide igapäewases olemises. Usun küll, et ka iga teine kodumaalane ei oleks omi pisaraid mitte teelata saanud, nähes inimesi kirjeldamata wiletsuses ja wägistuses.

Samsonowa näitas laagri komandandile selle wiletsa inimese hulga pääle küsides: „Kes on need?“ Nimetati neid Wene sõduriteks.

Mis selle järele sündis pikemalt ei tea, nägin ainult pisaraid ja kuulsin: „Need ei ole mitte Wene sõdurid, neil puudub sõduri terwis, ja ei ühte õlalappi, ei täni!“ —

Silmapiilgust saadil muutus seisukord. Lutel juuretunud wangidelt ei kistud enam maha õlaga mütsi-märklisid, ei riisutud ka kangelase rinnalt wäärtufeta aumärka. Hõbe ja kuld aumärgid läksid siiski kõik auf Deutschlands rettung!“

Saawatud sõjawangid eraldati teistest haigetest, wiidi mulla omnidest üle puu barakkidesse, naelutati kokku laudadest sängid ja loodi haigemaja „Latsareti Blok.“

Kodumaalt ilmus abi: kuitatatud leib, suhkur, thee ja riided — täielik warustus. Suurem osa rändas aga sellest, ilma, et wangilaagriteni jõudnud oleks, otseteed frondile Saksja „Michel'i“ kotti.

Kui asi awalikuks sai, — wähenes meie warustamine kodumaa poolt ja libe puudus pigistas uuesti armuta.

Saksamaa aga propageeris maailmale omi ilusamaid külgi. Wälisministeeriumi korraldusel sai Frankfurtis illusreeritud õbroshüür kokku seatud sõjawangide üle.

Raamatut lehitsedes, paistis taht kirjeldamata uhkus, toredus ja küllus, kõige enam näitusid pildistused muinasloolistest suhkru ja koogi majadest, rikkalikudest warustuse ladudest, mis meele tuletasid maad, mis piima ja mett annab. — Uga wangide peale see ei mõju, neid endisteks warjudeks jättes nõrkenud jalgele, kelle nagu kontlik ja mühlilik kui okslik kasepuu.

Mitte üksi kehalise warustusega ei olnud ta rohkestud, vaid ka waimlisega. Ime! Misfugugused toredad usu majad tas pildistud ja kirjeldus waba wõimalus teaduse ja kunstid edasi arendamiseks igasugusel astmel. Ei tahaks siin uskuda, et kunst, millest kirjeldus, wõis olla laagri juuridest kogutud muusikatoor, kes wõistles Wene omaga ja seegi alles aasta pärast poole. Wõid püüti kunstid all pakkuda, kunstlist edasielamist ilma sõdamata, wintsutamist ja ennetuulmata piinamist, — postitus! Ei tea! Maailma rahwad aga pidid mõistma, et Saksamaal kultuuriline ja eeskujulik oldakse.

Et propagandal ka tõsist alust oleks, selleks tehti tööd. Ilmus natsionaliseerimise ajakäik, kus

kiilud rahwaste wahete aeti ja situd talledest ära lahutati, õhutades wiha ja waenu üksteise wastu, walmistes ette rahwaste lagunemise ajajärku.

Wenemaa sõjawangid jagati järgmistesse rahwustesse:

1) Wenelased, nii nimetati küll kõiki igal pool, aga Saksa walituses olid nad veel jaotatult, 2) Juudid. 3) Muhameedlased, stia käisid tatarid ja Kautaaasia rahwad, nagu armeenlased ja grufinlased, olgugi et wiimastel mingisugust ühist muhameedlastega ei ole, peale nende elawuse, mis neid wenelastest eraldab. 4) Ukrainlased, kes need olid, ei teadnud wenelased isegi, mõisteti selle all küll „oholli“, aga see ei leppinud sellega, waid tahtis endiselt wenelane edasi olla. 5) Poolakad, — nendega ühes arwatud leedulased. Walgeid wenelasi olemas ei olnudki, olgu et neid otsiti ja juure arwati. 6) Wiimased olid baltlased, sakslased, lätlased, eestlased ja soomlased. — Saksamaa unistuskapsed.

Ugaral „misionäriil“ Tartu Wennaste Seltsi õpetajal Weeberil läks korda nii palju Saksamaal tööd teha efinud tallekaste seas, et kõik korraga oleks saanud „alles Deutsch“ ja ülewõidud Herrenruhe ligidale wõi kufagile kohaliku laagrise, kus

Saksa ewangeeliumi kohalikkum oleks õpetada olnud „ewangelistide“ seas.

Kuid talled ei lastnud endid lahutada, waid jäid situdega ühte, tahtsid olla ühesaatustised. Loodi ainult Saltzburgi ukrainlaste laager ja poolakatele kufagile mujale, (wist Thorni wõi Posenisse), kus neile raswa ja Wene putru sõõtma hakati, et seeläbi korralikku distsiplinaarseid wäe-õfasiid organiseerida, keda waenlaste wastu wõidi wälja saata, nagu Poola legione, keda ainult läks sakslastel korda nii kaugele wiia, et neid Pinski rabades 1917. a. purustati.

Ukrainlased said asjast õigel ajal aru, andsid heameelega sakslastele tagasi rahwa fini-laiad pük-
sid, ütlesid raswast-pudrust lahti. Samuti ka muhameedlased — tatarid. Teisi ei olnud wõimalik nii kaugele wiia, et ühest ära lahutada.

Samal ajal, Wene arstide algatusel, arstide saadud palga rahaga muretseti tahwliid ja kirjutusmaterjal. Usutati wangis olewatele lastele kool. Lapsi oli umbes 40 ümber, keda saatus ja sõjakäigud efsitanud ja wanemaisi ära lahutanud oli. Kuidas seal õppust anti, ei tea ma mitte, sellesse laagri õfasse ei läinud mul korda mitte saada.

(Särgneb).

Leo Sander.

Tasafena seisis järwepind nagu juur peegel, selge, tasane, ilma warjudeta ja waid õhtu taewa roofastas temas üht riba.

Leo Sander seisis järwe kaldal, waatas roofastanud weertega saklilisi pilwe rüntaid loodetaewas ja määratut järwe peegelduft.

See oli nii ilus! Ja eriti oli ta täna nii ilus!

Nii palju puhtust, nii palju ilutunnet wajutas ta hinge ja õrn kurbus asus rinda. Pääst käisid läbi sajanud mõtled, ilud, täis õrnu mälestust, nagu neid ei olnud ammu.

Ta aetas käed rinnale ja waatas järwe puhast ilu ja mõtles!

Tasa ligines pimedus. Ei tea, kust ta tuli, aga ta tuli ja waldas ümbruse.

Peegliline järwe pind muutus mustaks ja oli kui sügaw haud, ja pilwe rangud koondusid suureks mustaks koguks, mis haaras terme taewa.

Raugel Korlõi küla taga wõltsusid tuled — seal lõhtesid schrapnellid. Kuid paukusid ei olnud kuulda.

Serwe ilm oli imeliselt waitne. Mingsi tasane õrnus, nagu lein hõljus ringi, rammeastas lihaksed ja heidutas õrnu tundeid hinge.

Leo naeratas, tahtes saawuta harilikst rõõmüst ellwust, nagu see tarwilist sõjamehele, kuid naeratus muutus kurwaks grimassiks ja endiselt wajus ta kurbusse.

Siis waldas teda äkki hirm. Wõsas nagu krabistas keegi, krabistas kuulmata ja wõigalt, nagu ta seda warem tiialgi polnud kuulnud.

Roledana paistis waitus. Midagi julmi, südametut tundus õhus, nagu oleks ta praegu kuulnud oma surmaotsust. Serwe iludus ja õrnus oli kadunud, waid jäänud oli must wõigas pimedus ja kartus.

Tal näis, kui oleks keegi sääl wõsastikus krabistanud ja siis nägi ta kahte filma, ta nägi kahte filma sama elawatena, nagu ükskord, kui oli sündinud see . . . —

Hirmust wallatuna jooksis ta külasse ja sealt edasi oma koopasse.

* * *

Leo ronis koopasse. Niiskus ja wänge männi suits tundusid madalas ruumis. Magawatelt tehadelt tõusis higilõhn ja terve see mustus tekitas wastikustunnet.

Reegi ei pööranud tema pääle tähelepanemist ja tundus, et siingi on ta wõõras. Hirmuwärin ei lahkunud temast. Raks filma olid nagu naelttega kinnitud ta ajusse, ta tundis sellest päris füüsilist walu.

Ta lamas niiskedel õlgetel ja püüdis mälestata, kuidas see kõik sündis . . .

See oli kewadest talwet Petseri ligidal külas. Nad olid kaua sõdinud. Külm oli. Kui nad sõitsid, siis olid küüdimeeste hobused härmas, ja sõburid trampisid jalgadega wastu rege, et sooja saada.

Siis saadeti rühm, mille hulka ta kuulus, luuramiskäigule.

Oli õõ ja nad läksid mööda lumist wälja, läksid tase, hülkides kui kassid. Sel oli neil lumistund katustega setu küla. Ei juletud kõvasti rääki, sest iga filmapilt wõidi külast awada tuli, ja siis oleks nad kadunud.

Ilma waheljuhtumisteta jõuti esimese maja juurde. Üks oli lahti. Mäsi sisse. See oli külm pime tuba ja elulised oli sin ainult üks külmast wärisev tüdruk. Ja see tüdruk rääkis neile, et küla on tühi!

Leo ei jõudnud ilalgi aru saada, miks ta wale-
tas. Wõi ei teadnud ta, et küla waenlase wägesid
täis oli!

Nad jäid ussuma ja läksid julgesti edasi.
Nii waitne oli!

Kuid äkki awanes nagu põrgu!

Ragised kuulipritsid ja püssid, kostsid wene-
teelsed sõimusõnad ja ligidase maja tagant jooksis
terwe kari wenelasi, täädid lõõgivalmis, nende poole.

See kõik sündis kiirelt. Ei jõudnud rühma
wanem midagi korraldada, ei wastupaneku ega
taganemiskäsklust anda, kui juba kolm sõdurit kuuli-
dest tabatuna maas lamasi ja teised segamini tule
all põgenesid.

Leo Sander jäi paariks sekundiks waatama.
Siis waldas teda hirmus wiha, wiha naisterahwa
wastu, kes neid ära oli annud. Ta jooksis maja juurde,
kus tüdrukut oli kohanud. Ja siis nägi ta teda.
Ta seisis ukkel, särki wael ja kirju tekk üle õla.
Sel filmapilgul oli nagu paistis tuu. Ta nägi,
kuis neiu hirmunult tõstis käed üles ja nägi ta
suurt selgeid filmi, kuid neis ei olnud hirmu. Ja
siis lõi ta oma tääd neiu rindu . . .

Tundis sooja werd, mis imbus läbi kanda,
kuulis wandesõnu ja kiireid sammusid selja taga
ja jooksis!

Kuid ta ei saanud omast hingest wälja neiu
suuri selgeid filmi . . .

Ja nüüdki, lamades niiskes pimedas koopas
leht magawaid kaasõdurid, tundis ta imelise wari-
nat lehas kui mõttes sellest. Rõige selle hulla
seganes weel see suur, see wõigas hirmutunne, mis
tema oli wallanud järwe kaldal. See lõikas läbi
hingest ja lihast, lõikas kui noaga, ja tats suurt
pisarlist neiu silma põletasid peaaju.

Leo Sander hõõrus käega meele lohti ja tõusis
istukile. Wäljas tibas wihma. Rühma wanem
süütas tiku ja waatas kella. Rõikide lamajate
pead tõusid ja wäsinusest roidunud filmad pöördusid
rühma wanema näkku nagu otuse ootel —
teati, et postide wahetus algab.

Tuli kustus ja järgnes käst: „Postile! Waba-
tahelik, astu ka!“ Wiimane sõna läis Sanderi
lohta, sest et ta wabatahtlikuna teenis.

Koopas tõusid wäsinud haisewad sõdurid,
kuulbus paar wandesõna, ja siis ronisid tõit üks-
haawal wälja. Leo toppis ühe ralefi sineli tasku
ja astus ka teiste järele.

Wihma sadas tihedalt. Oli tõusnud tuul ja
pime oli, nii et kahe sammu laugusele midagi näha
ei olnud.

Raugelt Holoholnā mäe poolt kuulbus kuuli-
pritti ragin. Ligidal rakkusid üksikud püssi paugud.

Waewaga otsis Leo traataia ääres postiaugu
üles. Säält tõusis külmast wärisev sõdur, waatas
temale korra näkku ja läks waitides koopa. Nad
ei wahetanud sõnagi.

Leo ajus posti tarwis kaewatud auku. Sled
augus olid wiimast külmanud ja märjad.

Uuku asunud tundis end waldawat endist
hirmutunnet. Tundis, et peab sündima midagi
suurt, midagi hirmsat, aga kuidas, see tegi talle
hirmu.

Püüdis leida tundmuse waldawat mõtet, anduda
ilufatele unistustele, kuid nagu kirjul karusfellil
tõusid filmade ette werised sõjamälestused, leerlesid
segamini ja rõhusid hinge!

Ta mäletas.

See oli Mõniste mõisa juures talwel. Nad
läksid kahelele waenlase posti ära tooma.

Külm oli ja tuiskas lund. Jalad olid raskeid
kui tina ja külmanud saapad lakkusid kui hobuse
kajjad.

Liginesid pimedas kohale, kus waenlase post
pidi asuma.

Ta nägi tuisukeerust oma ette tõuswat halli
kogu, nägi teda äkki kui wiirastust omas täies
suuruses seiswat ja püssi luku kallal aseldawat.

Ei olnud aega oodata. Ta hüppas ligemale
ja enne kui see püssi lahti jõudis lasta, lamas ta
Leo püssitikkust läbitorgatuna lumes.

Leo ei wallanud siis tunne, et on tapnud
inimese, tundis waid, et oli toimetanud kui sõdur.

Uga täna mäletas seda raskemeelsena nagu
suurt kuritööd. Ta mäletas oma ohwri leha
tuhkatusi enne surma ja tal oli walus!

Siis mäletas wangide tapmist, mäletas poo-
mist Pihlwas . . .

Salle näis, kui oleks seal pimeduses keerlenud
nende hinged, waitsed, tummad, kuid wägewad!

Leo püüdis mõelda, et häbi on sarnastele
hirmumõtetele anduda, kuid teiselt poolt tõusis
mõttesse hirmus kahilus. Ta oli tähele pannud,
et inimesed enne oma surmatunni ligi olemist tunne-
wad. Oma sõjategevuses olemise ajal oli ta selle
iseäralise tunde tõsidusest aru saanud ja nüüd
sai talle selget, et kõik need mõtted, terwe see
põhjatu suur hirm ja walusad mälestused waldasid
teda enne surma.

Kuid see mõte, see julm teadmine ei toonud
rahu, waid suurendas walu. Peas ja rinnus
waheldusid tunded ja mõtted. Mälestas ilusaid
aegu lapsepõlwest, noorusajast kodus ja weriseist
sõjapäiwist!

Ligem post lastis tats pauku püssist. Paukude
rakkusid kadusid lange kohinagi kuhugi Korlõi
küla poole.

Leo nagu ärkas, tundis et külm wiim nõrgub
sineli krae wahelt alla, walgub seal kaiali ja wajub
jääste jugadena madalamale, pannes wäriseva leha.

Siis nägi säälpool traataedu mingisuguseid
kogusid. Kuulbus kisa, paistis pimeduse tõttu

wähe arusaadawad inimeste ja sõjariistade kontuurid ja kuuldufid paljude jookswate inimeste sammud.

Ta filmad naeldufid sinna. Närwid olid wiimase wõimaluseni pingul ja terwest kehast läis tunne läbi, et ligidal on see kole, see wägem, feda oli kartnud.

Kuid see rammestus kestis waepalt ühe sekundi, siis selgus talle terve seisukorra tõsitus. Kiirelt tõttasid ta käed püüsi luku kallal ja raskufid paugud.

Leole ei tulnud meelde, et ta kaewikusse peab minema ja sealolijatele pealetungimiseft teatama ning et ta praegu oma meeste tule ees on. Ta ainult paugutas. Laadis püüsi ja paugutas jälle.

Nägi kuid wihased inimesed hallides sinelites tormasid traataia kallale, lõhtudes kirwestega, labidatega ja püüsidega traati. Kostfid wihased komando ja sõimusõnad ning terweste lihasse segas end kuulspriitfide ja püüside ragin kaewikust ja kuulide wilistamine.

Siis kuulis nagu usfi siisemist ja tema kõrwale tultus must munake, mis suites ja wiisfes.

Leo nägi feda. Teadis, et see on läsiigranaat, et see wäite must on tema surm.

Ta filmad naeldufid sellesse ja keha wärisfes.

Wälkus hele tuli ja kostis prakstus. Suur walu pani wärisema terve keha ja Leo käsi puutus parema külje asemel mingisse fooja woolawasse massisse. Uus walu wapustus ja ta wajus märgadele õlgedele.

Ta ärkas. Pea oli selge. Oli juba walgem, kuid udune. Ta pääl oli toestunud augu kalbale ja ta istus wõrdlemist mõnufas poofis. Minult walus raske rammestus lasus liikmetel ja ta teadis, teadis selgesti, et ainus liigutus surma toob. Tundis ühtlast, et lõpp on paratamata ja see teadmine sünnitas turbust.

Lastmine kuuldus laugelt, kuid ta ei saanud niipalju orienteerida, et teada, kas on waenlase wõi oma wägede maal.

Ta pill läis üle traataedade. Need olid purustud ja sääl lamasid furnulehad ja kuuldufid õhted.

Määratu wastikustunne terve elu, terve ilma ja askeelduste wastu, oli wallanud tema. Igatses rahu, tahtis suurt waitust.

Wõimsamalt kui üksti elusurwe oli see rahusoom asetunud temasse.

Uga meeleolud waheldufid. Rahusoom andis teed mustale turbusele. Meelde tulid päike, kodused wäljad ja metsad... ja ta tahtis neid weel näha! Need olid ilufad mõtted ja soowid ja neisse segas end õrn hoolitsew ema käsi ja armastaw film!

Kuid koke waldasid hinge jälle sõjamälestused... mäletas kui papp Petseris jalaga tõukas langenud punawälase furnuleha, mäletas tapmist böse pimedas metsas!...

Tundis füüsiliselt, et tema ja terve ilma pääl lasub hirmus wanne, tundis et tapet hinged saadawad raskeid needmist kui tina!

Ei olnud Jumalat, kellele palweid saata — oli jäänud waid wereft lootud ilm!

Kuid aegamööda asenes temasse teadmine, et weel on eht wõimalus elada! Ta ei julenud käega katsuda oma külge, aga siiski tärkas nagu lootuse sademeke hinge. Wõib olla, eht annab taewas weel arnu! Eht pifendakse eluiga! Ometi on ju paljud saanud terwest raskestest haawadest!

Kuid need rõõmsad mõtted ei kestnud kaua. Waewatud peaaug hargufid uued kangad, mõttesse tõufis wigastud sõdurite wiletsus...

Ta raskelt rõhus see rinda! Tahtis jälle rahu. Toetas pea augu kalbale ja sulus filmad. Tundis, et teda kantakse ja kuulis oma meeste häält ümberringi!

Kuid rinda rõhus õndsus, õudne tunne walust inwaliidi tulewikust, kelle elutee külwat waid wiletsuste ja alandustega.

Eubel Armarton.

Teated wigastatud sõjameeste elust.

Soomemaal.

Wabastusfõja inwaliidide elust.

Soomemaa wigastatud sõjameeste eest hoolitseb riigivalitsus sellekohase seaduse põhjal.

Et ta seal küllalt rahuldaw ei ole walitsuse poolt määratud toetus, on seltskonna poolt asutatud organisatsioon, keskkomitee wabastusfõja inwaliididele (Reskuskomitee Wapausfõdan inwaliidideille).

Nimetatud komitee jaguneb mitmesse alajaoskonda, millest igaiüks erialal töötab — inwaliidide heaks. Tänamu 16. mail pandi toime üleüldine rahakorjamine inwaliididele, mis umbes 100.000 Sm. marka sisse tõi.

On otsustatud ka edaspidi igal aastal 16. mail inwaliidide päewa pidada.

Saksamaalt.

Maailmasõda nõudis Saksamaalt määratu suuri inimeste ohwre. Esialgsete puudulikkude andmete põhjal arwatakse langenuid 2.000.000 peale, wigastatuid sõjamehi umbkaudu niisama palju. Kui stia juure arwata weel 600.000 langenute leske, 1.200.000 waestlast ja 600.000 muud mahajäänui, siis saame küllalt pilelilkult kohutawa ettekujutuse sellest ääretust wiletsuseft, millesse sõda Saksamaa on tõuganud.

Lahinguwäljalt wigastatuna tagasi pöördes, nägi sakslane pea, et tema pääsemine majanduslifest hukatuseft ainult ühine mis es oma sugusega wõimalik, et organiseerituna jõuna nõuda riigi ja seltskonna käest oma abita seisukorra kindlustamist, sest sõja majanduslised tagajärjed, äärmine tõõpuudus, kõitunud wäljawaated tulewikku, —

kõik see pidi selleks kaasa mõjuma, et võitluses oma olemise eest wigastatud sõjamehed möödapääsematalt langema oleksid pidanud.

Urusaamine ühinemise vajadusest oli wig. sõjameeste keskel nii laialdane ja kindel, et praegune kõige suurem Saksamaa wig. sõjameeste ühiskond, n. n. „Reichsbund der Kriegsbeschädigten, Kriegsteilnehmer und Kriegshinterbliebenen“ enesega organisatsiooni pakub, mille sarnast meie kuskil maal ei leia. Wigastatud sõjamehed, äratundes et neil ka langenute omastega ja muude sõjast osavõtnutega, kes peale viieaastalist lahinguväljal viibimist teataval määral füüsiliselt ja vaimiliselt murtutena kogu pöörasid, ühised huvid olemas, suutsid oma ümber koondada ka neid, sellega ühisuft veel rohkem kõvendades ja laiemaile alustele seadides.

Doon mõned arvud, mis peegeldavad ühise kasvamist.

1818 a. algul oli Reichsbund'il	5.000	liiget
1919 a. algul	100.000	"
1919 a. lõpul	500.000	"

Praegusel filmapilgul on Reichsbund'il umbes 5.000 osakonda ligi 700.000 liikmega, nendest 400.000 wig. sõjameest-pensionääri, 200.000 langenute omaid ja 100.000 sõjast osavõtnut.

Suurt rõhku on Reichsbund kirjalliku agitatsiooni peale pannud.

Kahe aasta jooksul on laiali laotatud ligi 4.000.000 üleskutset ja lendlehti, trükitud üle miljoni põhikirja, ühiskond on ka oma häälekandja, mis ilmub ajakirjana peale 600.000 eksemplaari kaks korda kuus.

Ühikese aja jooksul on Reichsbund saanud mõjuvaks teguriks sõja tagajärjede parandamise suhtes ja suutnud ennast maksma panna kõigis invaliididesse puutuvais küsimusis. Tema mõju tundub ka seadusandva töös juures; mitmed sõjainvaliididesse puutuvad seadused on otselõhe tema mõjul ilmunud.

See kõik näitab meile, kui tähtis wigast. sõjameestel on liitumine ühisesse organisatsiooni.

E. W.

Ameerikast.

Raastundmus.

Misjuguft kaastundmust äratav inimese juures, kes ise mingisuguse kehalise wigastuse all kannatab, uuesti juuretunud õnnetute seisukord, seda tunnistab ajalehtedest läbiläinud järgmine lühikene teade:

Kuulus kurt-pime ameeriklane Helene Keller, kelle raamatuid palju ostetakse, on kõigi oma raamatute saksakeelsete ümberpanekute eest saadava tasu kõigeks ajaks nende maailmasõja invaliidide heaks määranud, kes nägemise, kuulmise ehk kõnlemise kaotanud.

Kodumaalt.

E. W. wigastatud sõjameeste warjupaik Weibri mõisas.

Invaliidide warjupaik Weibri mõisas, Tartu juures, asub Emajõe kaldal, ilusa kõrge koha peal, sisse piiratud jõe poolt küljest väärtusliku luhaga.

Põllumaad on mõisal olemas umbes 120 wakkamaa ümber, mis juurevõetud töölistega ära kasutatud saab invaliidide ülewalt pidamiseks. Invaliide on sääl läinud aastal mitmesugusel arvul elanud, kellest weel 7 meest järgi jäänud.

Tartumaa Ühistöö Liidul on nimetatud mõis renditud, et sinna „invaliidide kodu“ luua.

Maja, mis wälise rohtaiga ümbritsetud ja mõningate puude warjul jahedas suwe wilus suigub, on kahest, peale söögitoa, lihtsalt sisse seadetud raudwooditega toast kaunis koduse warjupaiga annud.

Praeguste elanikkude kohta on toad kaunis avarad, walged ja puhtad. Etsalgselt ei jääks seal midagi soowida. Oma elamise tingimistega tunnemad warjupaiksed endid rahuldatus olewat.

Toit olla kõhtu täitem, ihu- ja woodipesu korralik. Wiimastel aegadel küll kattenud ja nõelumata; efmest wähetatakse nõdalas ja wiimast iga kuu jooksul kord puhta wastu ümber. Jalandude ja kehakatega jaadakse läbi. Talwel on annetatud igale 1 paar saapaid. Suweks kerged suweriided. Nende parandamise ja lappimise eest peawad nad ise hoolitseta.

Tartu Naiselts oma tehtud külastäitudega on neid meeles pidanud. Proua Raarna poolt sisse seatud raamatukogus leidub umbes 50 raa matu ümber lugemiseks, mis ju kõik korra läbi lehitsetud on. Oles soowitaw rohkem weel ilukirjandust, teaduslikku, õpetlikku kirjandust juure foetada.

Tasuta saadab ühinda „Postimees“ oma lehe 3 eksemplaris iga päew, kuna teised ajalehed, peale „Sotsialdemokraadi“, kes neid ühels kuuks kord waatamas käis, ei ole hääks arwanud invaliidide oma külastäiguga õnnestada — on nähtawasti unustatud.

Igawust püütakse eemal hoida töõbega, mida võimalik teha, kehalistest wigastustest möõda hiihides.

Oli ka Ühistöö poolt kawatsatud mõnesuguseid kursusi toime panna, mille jaoks awansina wälja antud 1800 marka oli, aga aja raskuste tõttu on need pidamata jäänud.

Urstiabi andmised wigastatud sõjameestele.

Eesti Punase Risti peawalitjuse poolt peetakse tasuta ülewalt wigastatud sõduritele kaks sanatooriumi.

1 Smastu mõisas, Tapa ligidal, kopsuhaigetele, 2 Haapsalus, mudawannistid tarwitajatele haigetele. Sanatooriumitesse määravad haigeid neeldamad komisjonid, kes ka sõjawäe sanatooriumitesse haigeid saadawad:

Tallinnas — Tallinna I sõjawäe haigemaja juures, esimees Dr. med. Luiga, wastuwõtmine igal esmaspäewal.

Tartus — Tartu I sõjawäe haigemaja juures esimees Dr. Trusa.

Pärnus — Pärnu garnisoni ambulantsi juures, Pikk tänav № 11, esimees Dr. Tanilas.

Wiljandis — Wiljandi sõjawäe haigemaja juures esimees Dr. Kleitsmann.

Narwas — I diviisi külgehallawate haiguste wastu wõitlewa lendsalga juures esimees Dr. Lantoff.

Walgas — Soomusrongide diviisi sidumise salga juures esimees Dr. Gold.

Komisjoni istumisi peetakse tarwiduse järele ja nende töötamise aja kohta tuleb pöörata komisjonide esimeeste poole.

Peale sanatooriumite annab E. Punase Risti walitsus maksuta arstlikult abi 1) sõjainwaliididele Tallinnas ja seda ainult neile, kes hoolekandmist tarwitawad ja kellele selleks Wigastatud Sõjameeste Reskühisuse poolt wastaw tunnistus on wälja antud ja 2) nende inwaliidide perekonnaliikmetele, kelle kohta on selgete tehtud, et nad enne eht nüüd inwaliidi poolt ülespidamist said eht saawad.

Siis on ka arstide eralliinikus, Wana turg № 3 Tallinnas, arstid nõus inwaliididid ja nende perekonnaliikmeid rawitsemiseks wõtma järgmistel tingimistel:

Esimese wastuwõtmise eest 10 marka, iga järgmise wastuwõtmise eest sellesama haiguse pärast 5 marka, hamba wäljatõmbamise eest 10 mkr., hamba plombeerimise eest 25 marka, kuna wäikeste lõikuste, sidumismaterjali ja rohtude eest inwaliididelt ja nende perekonnaliikmetelt maksu ei wõeta.

E. W. Wigastatud Sõjameeste Ühisuse amellik osa.

Teadaanded kessjuhatusse poolt.

1. Osakonnad, kes möödaläinud kuu eest kassaruandeid weel kessjuhatussele ei ole saatnud, tehku seda lähemal päewil, et ühisuse üleüldise aruande kokkuseadmisele wõiks asuda.

2. Mihkel Lüll on kessjuhatusse koosseisust 20. juunil wälja astunud, tema asemele on palutud wiimase kongressi otsuse põhjal E. Raewand.

3. Liikmete ülewõimise pärast ühest osakonnast teise pööravad osak. juhatused tihti kessjuhatusse

23 wigastatud sõjameest riiklist abi saanud!

Sellekohase järelepärimise peale on töb ja hoolekande ministeeriumis teatatud, et praegu juba 23 (loe kakskümmendkolm) wigastatud sõjameest pensioni saawad. Et meie ametiasutused figu jälgedes „tasa ja targu“ töötawad, teab igaüks, et see aga isearanis maksew on hoolekande alal, tõendab sarnane teade. Usutaw Rogu kinnitas pensioni seaduse 6. weebruaril s. a., see on, ligi poole aasta eest.

—ob—

„Weibri“ mõtja wigastatud sõjameeste ajutises warjupaigas

Kullus Jaan Metsis karkudel käies maha ja murdis jalaluu. Metsis sai omal ajal lahinguwäljal franaadi lõhkemise läbi mõlemist jalast raskesti haawata, mille tagajärjel temal parem jalg ülewalt poolt põlwe amputeeriti, kuna pahem jalg ligi aastase rawitsemise järele paranes. Mõne nädala eest kirjutati Metsis haigemajast wälja. Ta asus „Weibri“ warjupaika kosumisele, kus teda uuesti õnnetus tabas. Metsis jatkab omi kannatusi I. Tartu sõjawäe haigemajas.

*

1) Johannes Süri p. Tuur — W. Põltsamaalt, wiibis Gõrlitsi s. wangide laagris Saksamaal ja ei ole weel tagasi kodumaale ilmunud.

2) Josef Kallaste — Tallinnast, langes gaasi kistituse läbi 1915 a. 30. mail Suhatshewi linna juures sõjawangi, oli Hammersteini s. w. laagris.

3) Eduard Tarbe — Tallinnast, haawatud seljast, wiibis Hammersteini s. w. laagris; kes teab nende isikute saatuse kohta pikemalt eht nende adressi, paluks teatada „Inwaliidi“ toimetusele „Sõjawang'i“ all.

poole, mis üleüligset kirjawahetust sünnitab. Liikmed, kes soowivad elukoha muutmise pärast teise osakonda üle minna, pööraku sellekohase soowiga, kirjalikult wõi suusõnal, oma osakonna juhatusse poole, mille järele mainitud osakonna juhatus liikme nimekirjast kustutab ja tema teatelehest äratirja soowiawalduses äratähendatud osakonda saadab; teatelehe kättesaamise päewast alates arwatakse ta teise osakonna liikmeks. Mõlemad osakonnad teatavad kuu-aruandes kessjuhatussele liikme ülewõimiseft.

Kessjuhatus.

Propaganda toimetonna poolt.

Järgmises „Inwaliidi“ numbris algab ühifuse liikmete nimekiri ilmuma, mille järel-järgult avaldame. Kui terve nimekiri avaldatud, ilmub igas järgmises numbris uuesti juuretunud liikmete nimekiri. Sellepärast saatku osakonnad, kes seda fenni teinud ei ole, ja uuesti asutatud osakonnad, kohe nimekirjad toimetonnale kätte.

Prop. toimetonna juhatus.
Tartus, Postkast № 88.

Aruanded.

Põltsamaa osakond. Juuniku kassa: Ülejääk maituus 5098 m. 56 p., sisse tulnud 689 m. 10 p., välja läinud 1740 m. 85 p., ülejääk 1. juuliks 4046 m. 81 penni, tasakaal 5787 m. 66 penni.

Rakvere osak. Maituu kassa: Ülejääk aprillikuust 4083 m. 03 p., sisse tulnud 1481 m., välja läinud 1593 m., ülejääk 1 juuniks 3971 m. 3 penni, tasakaal 5564 m. 3 penni.

Uuesti avatud osakonnad.

Waiwara, posti aadress: Sillamägi postk. Narwa, ajutine asupaik: Balti tän. nr. 4. Endistega kokku 16 osakonda.

Tartu osak. Juuniku kassa: Ülejääk maituust 46156,92 pn., sisse tulnud 15278,65 pn., välja läinud 37902,75 pn., ülejääk 1. juuliks 23532,82 pn., tasakaal 61435,47 penni.

Põletispuid liikmetele valmistatud 1. juulini 245 sülda.

Annetusete kwiteerimised.

Tartu osak. Tartu linnavalitsuselt ühefordse abirahana 2000 marka. Wirkhausi kaupmajalt 500 marka. Tartu Maarja koguduselt 700 marka. Jaan Pawelilt lepituse põhjal 4. juunil f. a. 2000 marka. Päidla laulu-mängu seltsi pidu puhaskasu 459 marka. Maarja-Magdaleena laulu ja mängu seltsilt 13. juunil f. a. peetud pidu puhaskasu 1350 marka 35 penni.

Rakvere osak. Wiru maatonnavalitsuselt 1000 marka.

Osakondade teated.

Tartu osakond asub 1. juulist saadik oma ruumides Riietri uul. nr. 3. Wiis kuud oli osakond korterite puudusel sunnitud omi asju

esimehe poolt tarvitada antud toas ajama, kus viimasel ajal suureks läinud tegemus kitsasse ruumi kokku surutult kannatas. Lähemal ajal kawatseb osakond oma liikmetele lugemislaua avada. Rütte valmistamine liikmetele jõuab lõpule, — muret teeb puude vedu ja sellega ühenduses olev rahaline kitsikus. 25. juulil on kawatsetud „Wahil“ rahwa suwe-pidu toime panna.

Rakvere osakond on omal koosolekul 13. juunil f. a. otsustanud kingsepa töökoda asutada. Et osakonnal enesel alustamiseks kapital puudub, otsustati ettevõtte jaoks keshjehatusest laenu paluda.

Rüsimised ja kostmised.

Selles osas avaldatakse küsimised, mis lugejate poolt toimetusele saadetud ja käsitavad wigastatud sõduri elu. Rüsimiste kohta antakse vastus toimetuse kui ka lugejate eneste poolt.

Iga küsimine, mis lugeja poolt toimetusele saadetud, avaldatakse toimetuse poolt kõige kiiremas korras, esimeses ilmivas numbris.

Rüsimiste peale, mis käsitavad õigusteadlikki ja eriküsimusi, vastawad sellekohased eriteadlased, kes toimetusele selleks lahkest oma abi on lubanud.

Toimetus loodab, et lugejate poolt küsimiste osa laialiselt tähelepanemist leiab, sest wigastatud sõduri elu on sedawõrd mitmekesine, et teda paljud küsimised waawavad, mille kohta ta iseenele wastust ei saa anda, aga toimetus, keshkohaks olles, mille ümber loondunud juba suur hull wigastatud sõdurid, wõib kõikide küsimiste peale wastust mureteda.

Toimetus.

Rirjawastused.

M. L. Nõos. Ilmub. Täname ja ootame uudist.

E. A. Täname saadetuse eest. Seatage oma elukoht.

E. W. Ilmub lähemas numbris.

Waastleja. Ei ilmu, sest aine, mida käsitate, liig üleiluline. Kohane päewalehele.

S. n. Tasu pärast astuge toimetusse.

Juss. Ei wõi tarwitada. Waatate asja peale parteiliselt.

A. S. Tallinnast. Tähte lubamisi.

r.1 Sisu üle mõtelge enne rõhlem järel, siis pange paberile.

Wastutaw toimetaja: August Weiper.

Wäljaandja: E. W. Wigastatud Sõjameeste Ühifus.

40

Ar 920P
Invaliid

„Invaliidi“ pääle tellimiste ja kuulutuste wastuwõtmine on:

Tallinnas — Pikk tän. nr. 67.	Wõrus — Jüri tän., hambaarst.
„ — Narwa maantee nr. 9.	Rakweres — Herma tän. nr. 10.
Tartus — Kүүtri tän. nr. 3.	Põltsamaal — Majanduse Ühisuses.
„ — „Postimehe“ juures.	Suure-Jaani alewis — Waksali tän. nr. 6-a.
„ — „Odamehe“ juures.	Tapal — Pikk tän. nr. 18.
Wiljandis — Tallinna tän. nr. 2-a.	Laiksaares — Anderson.
„ — Uus tän. nr. 38, A. Suurkask.	Tarwastus — Wigast. Sõjam. Ühis. osak.
„ — Leohese raamatukaupl.	Waiwaras — „ „ „ „
Narwas — Baltiski tän. nr. 4.	Raplas — „ „ „ „
Pärnus — Nikolai tän. nr. 13.	Laiusel — „ „ „ „
Haapsalus — Lai tän. nr. 9.	Woltwetis, Saardel — „ „ „ „

E. W. Wigastatud Sõjameeste Ühisuse Tartu Osakond

asub nüüd Kүүtri uul. nr. 3. Asjaajamine kella 9—1 ja 4—7.

Kes

sügisel kaua oodata ei taha,
tellib omale praegu

saapad

Wigastatud Sõjameeste Ühisuse
Tallinna osakonna

saapatööstuses,

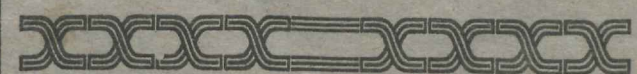
Tallinnas, Narwa maanteel nr. 9.

Endiseid Wene sõjamehi,

kes minu wenna Jaak Peetri p. Kahar'iga Wene Wolõnia kaardiwäe polgus koos teenisid ja tema kadumisest midagi teawad, palun oma aadressi üles anda selle lehe talitusesse sõna „Kadunu“ all. Wiimse teate oma wenna käest sain Galiitsiast 4.-st juunist 1917 a.

Karl Kahar.

Korterit Tartus

2—4 toa ja köögiga otsib lasteta abielupaar kohe ehk sügiseks. Üles anda selle lehe talituses, Kүүtri tän. nr. 3, 5000 all.